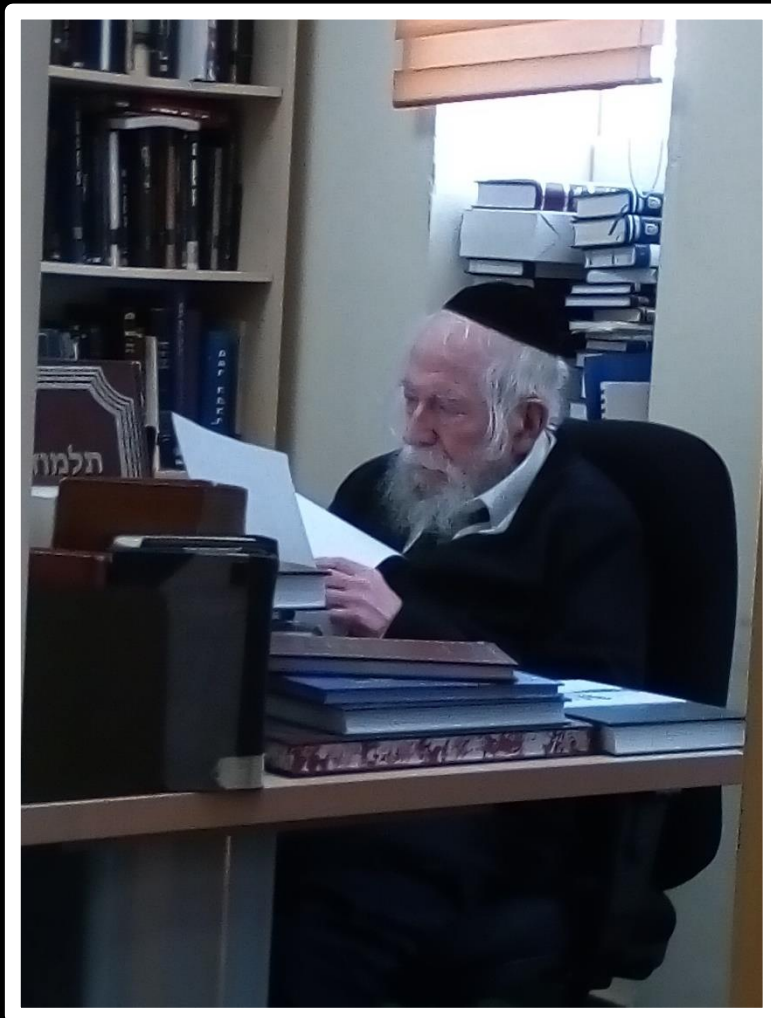

יעקב שטראוס

פִּנֵּת יְקָרָת

הצצה מרתקת לפינת סבי הגרז"נ באנציקלופדיה תלמודית

- כל האמת על חללית "בראשית" והגרז"נ.
- למה הפסיק הרב לשתות תה?
- מה שקרה לאחר ליל שבועות נטול שינה.
- החיפושים התמוהים שלו אחר מקל של מטאטא.
- ושאלתו המעניינת: איך אתה אוכל מרק, בכף או במזלג?

מודל 1930

חדר המדרגות העתיק והחשוך שמשתלשל מאחורי בית הכנסת המיתולוגי "ישורון" לא מכין אותך למה שמעבר לדלת. מיד כשהיא נפתחת, אתה חש במשק כנפי הסטוריה. כמה מפלסים של ספרי קודש משרים עליך הוד והדרת קודש. מדובר באחת הספריות הנכבדות בירושלים, העומדת למעלה משבעים שנה לרשות צוות תלמידי חכמים מתחלפים, נבונים וידועים, המנסים לכנס את האוצר המרחבי הזה לתוך כרכים צהובים יוקרתיים לפי סדר א-ב.

יש שלוש דרכים כיצד ניגשים לכתיבת ערך באנציקלופדיה. מספר עורך ותיק: הדרך הראשונה - לגשת אל הסולם שבירכתי הספריה. להעפיל אל תוך האין-סוף שלפניך, ולנסות להתחיל לבנות את הערך. הדרך שניה - להקליד מילות מפתח ולקבל מאות מראי מקומות. ויש דרך שלישית: לקחת דף ועט לגשת אל מחשב מודל 1930 שמונח בפינה, להקליד מילות מפתח ולנסות לרדוף אחר התוצאות שנשלפות במהירות שיא. למחשב הזה, אם לא ידעתם, קוראים ר' זלמן-נחמיה.

לצמד המילים הזה: "ר' זלמן-נְחֻמְיָה" משמעויות שונות ומנוגדות. יש קצת חידה, מי היה הגאון המופלא הזה. מצד אחד היה שפל-ברך מיוחד, אשר גם בשמחת וורט של נכדו שהתקיימה בסלון ביתו הרגיש לא בנוח לדבר כמה מילים. מאידך היה אחד מגדולי מוסרי השיעורים בימינו. בשבוע אחד היה עשוי למסור עשרות שיעורים בכוללים ובישיבות וכו' במקצועות שונים ומגוונים. בערוב ימיו סיפר לי עד כמה הכרת הטוב הוא חייב לאותו יהודי שבגיל מתקדם שלו הכריח אותו לומר שיעורים. "לא האמנתי שאוכל לדבר פעם בפני אנשים".

אז מי אתה רבינו הגרז"נ? אב"ד דגול שהעולם התורני חל מפני סמכותו וכתפיו הרחבות, או יהודי צנוע שנבוכך כאשר קוראים בשמו לעלות לתורה?

כנראה שהשילוב הזה אינו חדש בנוף היהודי: "במקום גדולתו שם אתה מוצא ענוותנותו". התורה מחפשת את המקומות הנמוכים ביותר לנבוע בהם. בדורנו היא מצאה מקום נמוך ומפכה במיוחד. בגאון המופלא שהסתלק מאתנו שבוע שעבר.

השאלה המפתיעה בחדר המדרגות

מדי-פעם יש מין יום-טוב באנצ"ת (אנציקלופדיה-תלמודית). זהו היום בו מופיע כרך חדש. המשאית פורקת את הספרים בקומת הכניסה. משם הם עולים על ידי 'דודי הספרן' (הרב דוד ארנובסקי) אל הבית. לא פעם היה הרב עולה במדרגות. רואה את דודי מעלה את הספרים החדשים ומתעניין: אני רואה שהגיעו ספרים חדשים? כן. עונה דודי, את הספר הראשון הנחתי כבר על שולחן הרב. הרב מחייך ומסביר את שאלתו: אני מתכוון לשאול כיצד אוכל לעזור לך לעלות את הספרים למעלה? כאילו אינו בעשור התשיעי לחייו. וכאילו לא עלו כאן במדרגות קודם לכן אברכים צעירים ממנו עשרות בשנים. נטלו כרך לעצמם ונבלעו מעבר לדלת.

אם היה דבר אחד שהיה לו קשה מאד בעבודתו באנצ"ת. זה היה לכתוב הערות על ערכים כתובים שהובאו לפניו לביקורת. פעם שאלו אחד העורכים: ילמדנו רבינו, אינני מבין, כאשר אני מדבר עם הרב בעל-פה, התורה שופעת מאליה, ואילו בתורה-שבכתב - כאשר אני מביא ערך כתוב, הרב ממעט לבקר ולהוסיף. "לא נעים" לוחש לו הרב. כאשר הכל כתוב וערוך כל כך יפה. לא נעים להעיר הערות או להוסיף משהו. בהמשך אתה עשוי לגלות שהביטוי הזה "לא נעים" הוא ביטוי שגור בפינה הצנועה הזו שמצודתה פרוסה על העולם כולו.

שלוחה מספר 4

שעת בוקר מתקדמת באנצ"ת. תיכף צריך להגיע לכאן פוסק מובהק להתייעצות סודית עם הרב. הטלפון לא פוסק מלצלצל. יהודים רבים הכירו את מספר הקסם הזה, מקישים את מספר הטלפון, ממשיכים לשלוחה מספר 4. ושומעים את קולו הנינוח והרגוע של הרב. שנותן הרגשה כאילו הוא רק יושב ומצפה לשאלות שמטרידות את עולמם. והיהודים הללו, לא היו מעטים, ולא היו פשוטים. היו בהם אבדי"ם מכל העולם (כפשוטו) מוצי"ם ופוסקים ידועים, יושבי תחכמוני ויושבי על-מדין. הרב שומע את השאלה, מברר פרט או שנים, מציין מראי מקומות מופלאים, לא תמיד תישמע הכרעה ברורה, כן ניתן לשמוע עצות מעשיות. לפעמים תחבולות כאלו שעוקפות את הבעיה.

היו גם כאלו, שהדבר הפך להם לתחביב. למה לא להתקשר מפעם לפעם לחזות בפלא? הם יכלו להתקשר, או להגיע בגופם, לשאול לפעמים שאלות שגובלות ב'מפני מה ראשיהן של בבליים סגלגלות, או מפני מה עיניהן של תרמודיין טרוטות'. והרב עונה בסבלנות ובנעימות כרבי פרידא או כהלל בשעתו: "בני, שאלה גדולה שאלת. כל שאלות שיש לך שאל".

היה גם מגיד שיעור קבוע, שלא פעם היה טרוד מדי בשביל להתכונן לשיעורים שלו. אף הוא ידע את הכתובת. היה נכנס לרב עם צרור דפים ועט נובע. תוך זמן קצר כבר היה בדרכו אל עוד שיעור גאוני ומרתק.

בין לבין נכנס אברך צעיר עם בנו ל'חלאקה'. הרב ממרום שנותיו מחייך אל הילד ומבקש מהאב שיפנה אליו את גבו של הילד. רק לאחר מכן הוא גוזר את תלתליו הזהובים. האברך סבור שכנראה יש בזה ענין על פי הקבלה, אבל הגרז"נ יושב ומייחד ייחודים משלו: לא כדאי שהילד יראה את המספריים, הוא עלול לפחד ולהבהל. הלב הגדול שלו יכל להכיל גם את רגשת הלב של הפעוט הזה.

מקל של מטאטא

בוקר אחד מסתובב הרב אנה ואנה. רק לאחר הפצרות מסכים לגלות שהוא מחפש מקל של מטאטא או מגב. קרה משהו? אני שואל בבהלה! "לא לא, הוא מזדעק" ואני רואה איך שהוא "אוכל את הלב" על כך שהתפתה לשתף אחרים בחיפושיו. ניגשתי אל מקומו וגיליתי דף של חידושי תורה שנשר מתחת השולחן, והבנתי שקשה לרב להתקפל תחת השולחן להרימו. בקלות אני מרים אותו לעיני הרב. והוא מפטיר כדרכו ואומר: הוי לא נעים, לא נעים. למה אתה צריך להרים לי את הדף?

ושוב בוקר אחד. הרב מקבל טלפון. קם ממקומו מסתובב לכאן ולכאן. לא רוצה סיוע. רק לאחר מכן מתברר שמאחורי הקו עומד יהודי שרוצה להעתיק חומר מכרכי האנצ"ת, ומבקש לקבל היתר מהמערכת. הרב בסבלנות ובנעימות מסביר שזה לא בדיוק התחום שלו, אבל מבקש ממנו להשאר על הקו. הוא קם לעבר עמדת המזכירות. מגלה את העמדה ריקה. שב למקומו ונוטל פיסת דף. ושוב חוזר למזכירות בשביל להעתיק את מספר הטלפון, ורץ להקריאו ליהודי שמעבר לקו.

פעם ישבתי איתו בכינוס שעשו הרבה השתדלות בשביל שהרב יכבד אותם בהופעתו ובדבריו. לאחר השיעור שמסר, ניגשתי ללוותו החוצה. אך הוא לא קם ממקומו. "לא נעים" הוא לוחש לי. כולם הקשיבו לדברי, ועכשיו כשהם באים לדבר, לא אשמע את דבריהם? כך סירב לעזוב את המקום עד אחרון הנואמים.

"עד היום" ספר לי פעם בגילוי לב אני מרגיש "לא נעים" כאשר אני נזכר בפונוביז'ר. כאשר למדתי בישיבה נהרגה אחותי היחידה לאחר נישואיה מצליפת פגז. הפגז פילח גם את לב הורי השבורים, ומדין מצוות כיבוד הורים הוכרחתי להעתיק את מקום לימודי בסמוך אליהם, לישיבת חברון. עד היום אני מרגיש "לא נעים" מהרב מפונוביז', על כך שהכאבתי לו בשעתו כשעזבתי את הישיבה.

ליל שבועות תשע"ט. הרב לומד עם בנו רבי אליהו כל הלילה במרץ נעורים שלא התאים לכוחות גופו שלא הלכו ונעשו צעירים. לאחר הקידוש התאמץ ביותר שלא להרדם על הכסא, תוך שהוא מסביר לבנו: מגילת רות ששמענו בבית הכנסת, לא היתה כתובה על קלף, איך אפשר להרדם לפני שמיעת המגילה כהלכתה? לאחר כמה שעות צעדו יחדיו האב ובנו לכיוון "עזרת תורה" לקריאת המגילה.

הבן מרגיש שפני אביו אינם כתמול-שלשום. משהו מטריד את מנוחתו. בודאי זו העייפות או חולשת הדרך, סבור הבן. רק כאשר הוא מברר, חושף האב: אל תשכח שגם לפני שנה עשינו את הדרך הזו, ובסוף היה מאד "לא נעים". הגענו מדי מוקדם, ישבנו בצד, ופתאום שמעתי את הגבאי קורא בשמי לעליה לתורה! איך השנה נוכל לברוח מזה?

ועכשיו לך תסביר לגבאי שרוצה לכבד ולהתכבד, כמה הוא מציק לרב עם ה"כבוד הרב" הזה של עליה לתורה ב"מנין-שני" של בחורים צעירים בבוקר חג השבועות.

100 מקורות בלי לפתוח ספר

בנוסף לנביעתו בעל פה התברך הרב בכח-כתיבה נדיר. כאשר כתב בימי חייו אין-ספור כתבים ומאמרים. חלקם התפרסמו בבימות שונות. מתוכן הודפסו בשנים האחרונות סדרות ספרים על ידי מכון מיוחד של תלמידי חכמים שישבו לפענח את כתביו ולהוציאם לאור.

לאחרונה שמתני לב למאמר שלו שנדפס בתוך קובץ תורני. המאמר מתחיל בזה הלשון: "נביא כל המקומות שעלו בזכרוני, בהן המקומות שמצאנו בגמרא ובפוסקים, שהורו... ונשתדל למצוא טעם ליישב ולהסביר הדברים".

מכאן ואילך כאילו נפרץ איזה סכר, ומשום-מקום צצה רשימה מפורטת של קרוב למאה דוגמאות (!) בענין המדובר. החל מסיפור פילגש בגבעה שבספר שופטים ועד לספרי האחרונים המאוחרים הקשורים לענין. בריפרוף קל ניתן לגלות שהרב לא פתח ספר כאשר כתב את הדברים.

לאחר מכן נדפסו כמה דפים עמוסים בהם הרב מקביל בין הדוגמאות סולל דרך ומעלה קוים. הנה שורה לדוגמא בזה הלשון: ולענין האם מותר... מהמקומות שהבאנו כמו מספר: 6, 9, 19, 36, 20, 39, 44, 74, 18, 46.... (אם אתם ת"ח מובהקים, תוכלו להתרשם בעצמכם מהתופעה בקובץ "הלכה ורפואה" חלק חמישי).

שבועות ארוכים ישבתי שעות רבות, עם תכנות מחשב מתקדמות, בליווי תלמידי חכמים בקיאים ומנוסים, בשביל לגלות את המקורות הצפונים בקונטרס המופלא הזה.

סט הכוסות שהסביר את ר' שמעון שקאפ

רובד מיוחד היה כח ההבנה של הרב. מרחבי ה"סיני" לא האפילו על עקירת ההרים המיוחדת. גאונות מיוחדת היתה לו בהפשטת דברים קשים וסבוכים. הוא דרש שיבינו אותם בשכל הישר והפשוט.

אברך תלמיד חכם דיבר פעם עם הרב ביסודות של רבי שמעון שקאפ בעומק הסוגיות של רוב וחזקה. הרב רצה לקרב את הדברים ללבו והסביר לו בפשיטות: זוג צעיר קבלו שש כוסות זכוכית לחתונתם. במשך השנים נשברו הכוסות, כאשר נשארה הכוס האחרונה. קנו סט כוסות חדשים. כעת על המדף שבע כוסות. עכשיו נדון על כח ההסתברות מה מסתבר יותר שאיזו כוס תשבר ראשונה? הכוס שכבר השתמשו בה כמה שנים, וכל חברותיה התנפצו, או הכוסות החדשים

שזה עתה התחילו את צעדיהם במטבח? האברך היסס לרגע. ולפתע אורו עיניו. הדוגמה הזו פתחה לו את העיניים להבנת עומק הסוגיות בשכלו שלו.

כאשר למד עם נכדו בילדותו. הבחין שכדרך רבים הוא לא קולט את עומק המושג של "פירכה" על קל-וחומר. הסבא הסביר לו לפי דרכו - איך אוכלים בשר, עם מזלג או עם כף? עכשיו נמשיך ונעשה ק"ו: ומה כף שאין אוכלים עמה בשר, אפשר לאכול עמה מרק, מזלג שאוכלים עמו בשר, אינו דין שאפשר לאכול עמו מרק? הילד מיד התקומם ופרך את הק"ו. וכך רכש הבנה אמיתית בדברים.

כאשר המשיכו בלימודם ולמדו על "בנין-אב" שוב ראה הסבא שהנכד "מדקלם" ולא יורד לעומק הענין. הוא פנה אליו ושאלו אתה זוכר שלמדנו פעם "יש אֵם למקרא" למה שם משתמשים ב"אמא" וכאן משתמשים ב"אבא"? הילד שידע את הסוגיא על בוריה לא שם לבו ש"בנין אב" היינו מלשון אב.

הסבא הסביר לו בסבלנות, (הסבר שכתוב באחרונים) אבא אינו יכול ללדת ילדים לבדו, חייבים בשביל זה גם אמא. זה הסוד של "בנין-אב". מביאים מקור אחד ללמוד ממנו הלכה, זהו האבא שמנסה כביכול להוליד דין חדש. אבל הוא אינו יכול, כיון שיש פירכא, אז צריך להביא עזרה מהאמא, כך משני הדברים יחד נולד "ילד" היינו דין שלישי. מה שאין כן בנידון של "יש אֵם למקרא" או "אם למסורת" השאלה היא מה העיקר, המקרא או המסורת, ולכן נוקטים בלשון "אם" שהיא העיקרית בהולדת הילד, כביכול דנים מה הוא העיקר בהולדת הדינים, המקרא או המסורת.

כל רז לא אניס ליה. אכן?

אומרים שכל-רז לא אניס ליה. האמת שזה לא מדויק. לפני כמה שנים ביקש ממנו יהודי להתייעץ עמו בענין-אישי. הוא שאל מתי אפשר לפגוש את הרב בבית? הרב ענה לו שזה לא פשוט, יש שיעורים משתנים ותלוי בימים ובשעות. תתקשר לבית הם יודעים טוב ממני את סדר היום. כאשר המשיך וביקש את מספר הטלפון, שם לב לפתע שהוא הביך את הרב. זו כבר שאלה קשה מדי עבורו. הרב ניסה להזכר אך ללא הצלחה. כך גם היה כאשר היה צריך את מספר הת.ז. שלו. או שאר דברים נטולי-חכמה שלא תפסו אצלו מקום.

ככלל, כל ההסתכלות שלו על העולם היתה במשקפיים של תורה. אחד הנכדים מספר: פעם הרב הניח את הכובע והחליפה בערימת כובעים וחליפות אחרים. כשהרב פנה ללכת, הושטתי לו את מגבעתו שהיתה ניכרת מבין המגבעות האחרות. כאשר בקשתי לבדוק האם החליפה שתחת המגבעת היא החליפה של הרב. לחש הרב בספונטניות שתי מילים: "רוב וקרוב". כלומר, אם הולכים אחר הרוב, אכן אין סיבה לומר שזו חליפתי, אבל מדין "קרוב" (לכובע) מסתבר שזו החליפה שלי.

וְשֵׁם אֲשֶׁה גְדוֹלָה

בדרך כלל אומרים שמאחורי אדם גדול עומדת אשה גדולה. כאן האשה הגדולה - והיא אכן גדולה שבגדולות - לא עמדה מאחוריו. היא עמדה לצדו. ולפעמים גם לפניו, מפלסת לו דרך.

קשה לתאר את מסירות נפשה להצלחתו בתורתו ובפעולותיו. כשמישהו ניסה לנחם את לבה בשעת החימום שקודם הלוייה ואמר לה: "את הרי הקרבת את כל החיים שלך בשבילו". ענתה בעוז ואמרה: הקרבתי? מעולם לא הקרבתי משהו בשבילו. היא ראתה בכך פרוייקט

חיים משותף. כאשר גם בחלוקת היבול של נכסי צאן-ברזל אלו, חֶלְקָה עמו שוה בשוה בקרן ובפירות.

המבוכה עם רבני התפוצות

לפני כמה חודשים עלו אליו קבוצת רבנים מן התפוצות עם שאלות חמורות וסבוכות שהוא היה הכתובת היחידה לבירורן. הם באו לחדר הישיבות באנצ"ת. והתיישבו סביב השולחן. כאשר נכנסתי איתו לחדר, אני רואה שהוא איננו מרוצה. הוא תלה בי עיניים מתחננות זועקות לעזרה: "לא נעים" הוא מצביע לעבר כסא משרדי שסידרו לו בראש השולחן. לא נעים לשבת על כזה כסא גדול. הוא אומר ומנסה לקחת לו כסא פשוט יותר.

בחודשים האחרונים לחייו, כאשר קשתה עליו ההליכה והרב הוצרך להסתפר. שחתי לו על תופעה נרחבת שיש בעלי מלאכה מיוחדים שאין להם כסף להחזיק מספרה, והם באים לבית הלקוח. הצעתי שנזמין עבורו את אחד מאלו. בתחילה היה נדמה לו שזו הלצה משובחת. לאחר שאמרתי לו ברצינות שכך מסתפרים גם ילדי בני החמש והעשר. הוא הפליט כמה מילים מופלאות: בגמרא מסופר על רב יוסף שאפילו אומן מקיז-דם לא הזמין לביתו, והפנה אותי לרש"י שם שמבאר שזהו משום שרב יוסף לא רצה לנהוג שררה בעצמו. מדהים!

קשה לומר על הגרז"נ שהוא ברח מן הכבוד. הוא פשוט לא הכיר בו ולא ידעו. הוא חי כמו כולנו כאן בעולם, אולם כל החשבונות הרבים שמחשבים בני האדם, כאילו דילגו עליו.

פעם שמע את בתו אומרת בטלפון "לא" למישהי. הוא ממש נרגש. "לא" זו לא מילה שכדאי להשתמש בה. אפשר לומר "כן אבל..." או כל משהו אחר. אבל לומר "לא" זה קצת יותר מדי.

יום אחד עלו במדרגות האנצ"ת קבוצת אנשים בכירה ממחלקת החלל הישראלי. הם הגיעו מלווים ברב משלהם. הם הסבירו לרב שהם עומדים בפני פרוייקט יוקרה ישראלי, של שיגור שהעולם כולו עוקב אחריו בדריכות. אנחנו מחפשים רב עם "כתפיים רחבות" שיעזור לנו בפן ההלכתי.

הרב התעניין בפרוייקט וגילה בעיות הלכתיות של חילול שבת שלא לצורך. אותו רב שהביאו איתם לא נתפס בלתי-מוכן. הוא מנסה מכאן ומשם. מצטט מקורות, שולף ידיעות. אך הרב בעדינות ובתקיפות מסביר שאין מקום למצוא צד היתר. תשובתו השלילית של הרב לא מנעה מהם מלפרסם בכמה מקומות את התמונות מהביקור כאשר תחתיהן הכיתוב: "ראשי הפרוייקט בדיון הלכתי עם הגרז"נ גודלברג" כמה דקות לפני נחיתת החללית במקום-יעדה לגאווה הישראלים, היא התרסקה בבושת פנים בפני העולם כולו...

"שוטה שבעולם"

לא פעם אנשים שואלים מהיכן מגיעים לכאלו אופקים רחבים בתורה? זו היתה מתנת שמים ללא ספק. אבל זה גם פרי של עמל רב ויגיעה. למידה וחזרה. שינון ותרגול. מרגלא בפומיה הגמרא בעירובין המספרת על "צייד רמאי" שכאשר צד את הציפור השניה, הציפור הראשונה כבר מתעופפת במנוסה. כך שבסוף היום שב הצייד לביתו עם סל ריק.

הרב היה תמה ושואל: וכי הצייד הזה הוא שוטה שבעולם?

הוא מוטיב והוא מפרק. הצייד הזה בכלל לא יצא לצידה עם סל. הוא יוצא לצייד מתוך תחביב. אין לו בכלל צורך בעופות. עצם הצידה מספקת לו ריגוש וסיפוק.

צייד שצריך את העופות כבר מוצא דרך לשמר אותם. לא צריך ללמד אותו איך לעשות את זה. הוא לבד ימצא את הדרכים. רק צריך לרצות למלא את הסל.

והיה דבר נוסף. התורה היתה חרוטה על לוח-לבו. כי היא פרטה על הנימים העמוקים והנסתרים שבהם.

בוקר אחד הוא סיפר לי, על אותו אחה"צ לפני 70 שנה בו מצא ב"אוצר" של חברון ספר מיוחד במינו: "שו"ת חתם סופר". הוא מתרפק על הזכרונות ואני יכול לשמוע את המיית הלב... את הגעגוע... "אתה יודע מה זה שו"ת חתם סופר"? הוא אומר ברגש ובקול סדוק. עד אז לא ראיתי את הספר הזה. לקחתי אותו ולמדתי אותו דף אחר דף. סימן אחר סימן. עד שגמרתי אותו.

כאשר אתה שומע את הסיפור נפתח לך אשנב לתוך אהבת הלב המיוחד הזה, שאם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו.

ואותה אהבה לא נס ליחה גם כאשר כהתה עיניו ונס ליחו. בחודשים האחרונים קיבלתי לא פעם טלפון מהמשפחה הקרובה. תתקרב לראות איך סבא מרגיש. הוא ישן שעה קלה בתחילת הלילה, ותיכף נדדה עליו שנתו. כל הלילה ישב בסלון ולמד. לאחר שחרית הסכים בקושי לנוח 20 דקות ותיכף רץ לסדר יומו לאנצ"ת. ניגשתי מרחוק והרגשתי שאני חייב לצלם (תחזרו כעת לכריכת הקובץ הזה. זוהי התמונה!) מרחוק אני רואה את סבא יושב דרוך ורענן. והמחזה מדהים! על שולחנו ערכים שונים של האנצ"ת בשלבי עריכה. מענייני אורח חיים ויורה דעה ועד לקדשים וטהרות. כאשר המכנה המשותף שלהם הוא רק באות הפתיחה של שם-הערך. והרב יושב ומטייל ביניהם בגן-עדן. שותה בצמא שורה ועוד שורה. כאייל על אפיקי מים.

האמת. אומרת הרבנית בדרך ללויה. אינני יודעת איך הוא הספיק ללמוד כל כך הרבה? בסך הכל הוא היה בעל טוב ואבא טוב. וגם סבא טוב.

בתו מספרת על תמונת קבע של אבא בשנים הראשונות. אבא עומד במטבח על יד הכיריים. ביד אחת הוא אווז בכף, בוחש בדייסה, וביד השניה ספר כבד, או עט כתיבה כאשר מדי פעם רץ וכותב. רץ ובוחש. וחוזר חלילה.

הגאון רבי דוד מצגר שליט"א מוותיקי התלמידי חכמים והידענים, מנסה לסכם את האבידה במבט היסטורי. במשך מאות שנים היה בכלל ישראל תואר כבוד של "ר"מ ואב"ד". היו גם גדולי עולם שלא זכו לשתי השולחנות. כעת הגרז"נ חותם תקופה כשריד לדור דעה של אנשי אשכולות המתעטרים בכתר הכבוד של "ר"מ ואב"ד".

הסודות הכמוסים

פרק בפני עצמו היו החומרות ההלכתיות שלו. ביניהם דברים שהיו סוד כמוס. שנים רבות לא ידעו בני ביתו על מחבוא-המים מהם היה שותה בחג הפסח, בשביל שלא לשתות ממי-ברזים בפסח. כמו כן רק לאחר שנים רבות הבינו בני-ביתו שאבא אוכל מצות עד שבועות לא בגלל שהוא כל כך אוהב מצות, אלא מחשש חמץ שעבר עליו הפסח, והיה זה בתקופות שלא היתה מודעות לכך. ולמה הבן הבחור צריך להדליק את החנוכיה במוצ"ש? רק שנים לאחר מכן קלט שאבא כנראה שומר על רבינו תם. את המילה הזו - ר"ת - הוא מעולם לא שמע בבית בהקשר הזה.

סדר יומו היה עמוס למכביר. דבר אחד היה משיב את רוחו ומסייעו בריכוז: כוס תה רותחת, שהיה שותה מעת לעת, ובלבד שתהא רותחת. יום אחד התענוג הזה הפסיק לִנְצָח. מאותו יום כל פעם שהרב שתה שתיה חמה, היה מעביר את המשקה מכוס לכוס, מצנן ומצנן את התה. הוא לא רצה להסביר את הסיבה. אבל בני הבית שמו לב שהיה זה מאז

ששיניו הפכו לתותבות. הוא חשש מבליעות של בשר וחלב ושל חמץ. מאז שינה מדרכו הותיקה ולא הכניס דבר חם לתוך פיו.

כך גם באנצ"ת מספרים על חידה ופלא. כאשר האנצ"ת היתה בבית-וגן מפעם לפעם יכולת לראות את הרב יושב עם כוס תה ומתרכז בלימודו. לאחר שעברו למשכן החדש במרכז העיר, התופעה הזו פשוט נעלמה. במשך שנים לא ראו אותו מעולם מוזג לעצמו כוס שתיה. גם בימים העמוסים ובשעות הארוכות שהיה יושב שם.

היו לכך שתי השערות. האחת תולה את הענין בחששות הלכתיות שהיה לרב במתקן "תמי-4". (כמובן שכאשר שאלוהו על כך, ענה בהתחמקות כדרכו, וציטט את הדעות המקילות בענין וכו') השערה נוספת היתה שבמבנה הקודם יכל להכין את כוס התה כמעט בהחבא. במבנה החדש יש מטבחון מסודר. זה כבר לא התאים לעדינותו ולביישנותו. "לא נעים" להכנס למטבח להכין כוס תה. שתי האפשרויות הולמות את אופיו ואת דרכו.

בערוב ימיו, כאשר הרב נחלש היתה דרך אחת בה הצלחתי להחדיר לו כוסות תה. דיברתי אליו בשפה שלו "לא נעים" לי שאני יושב כאן ושותה לבד. כך דיברתי אל לבו. את השפה הזו הוא הבין היטב. הוא הסכים להקריב דבר לא פשוט בשבילו ולהרגיש לא נעים, בשביל שהשני ירגיש נעים.

אבל כאשר ניסיתי לצרף כמה עוגיות לכוס התה, כבר נתקלתי בהתנגדות. אתה מכניס לכאן חמץ? שאל בתמיהה? ואני משיב כנגדו ותמה: סבא עכשיו רק חודש תמוז?!

אז הוא הסביר: כאשר המקום נהפך ל"מקום שמכניסים בו חמץ" הוא מתחייב בבדיקה, ומי יגיע לכאן בליל בדיקת חמץ?

ניסיתי להרגיעו: בכל אופן אחרים מכניסים כאן חמץ, ובלאו הכי בודקים כאן את החמץ כהלכתו. בסוף הוא צדק. בליל בדיקת חמץ

דהשתא, כולנו היינו ספונים בתוך חרדת 100 מטר. עזבנו את המקום בבהלת הקורונה לאחר פורים. לא בדיקת חמץ ולא כהלכתו...

כוביד 19

הקורונה תפסה את כולנו לא מוכנים. נאלצנו להתמודד עם מצבים ומרחבים חדשים. ומה עושה יהודי שגילו נושק ל-90 שנגזר עליו להיות ספון בביתו יום ולילה? בלי מרחבים קוליים ומרחבים תנועתיים? מסתבר שלגרז"נ יש מרחבים משלו.

במשך שנים ידועים "מבחני הגרז"נ". בשנים-עברו לא היה נדיר לראות את הרב עומד בקרן-רחוב עם אברך צעיר שמבקש להבחן. הרב מאלתר נייר, מוציא עט וכותב כמה שאלות בכל נושא מתבקש. השאלות היו מרתקות. שילוב מעניין של שאלות סיכום, לצד חידות גאוניות. בשנים האחרונות היה מישהו שתייק את עשרות המבחנים בארבעה קלסרים עבים, לפי סדר חלקי השו"ע.

ועתה עת-כנוס הגרז"נ חוזר אל אותם מבחנים. והפעם מהצד של הנבחן. הגרז"נ יושב עם חתנו רבי שלמה קושלבסקי. עוברים שאלה אחר שאלה. משיבים על השאלות ופותרים את החידות. מסדר הלימוד המעניין חושב חתנו להוציא לאור סידרת ספרים שתהפך בודאי לרב-מכר: "שו"ת הגרז"נ". על מספר שאלות מגלה הרב את אזנו: אלו הם שאלות שיש לי בהם צדדים שונים. דרך המבחנים רציתי להחכים ולשמוע מה אומרים הלומדים עליהם. ככה בענוה ובפשטות.

גם בשעות אחה"צ נדמה כי הרב מתחדש במרץ נעורים. הוא קובע חברותא עם בנו רבי אליהו. כאשר הם לא מפסידים ולו יום אחד של לימוד. הקביעות כוללת גם שבתות, בהם אף חתנו מגיע במסירות ברגל מרמת-שלמה, כדי לא להפסיד את קבע הלימוד. בנוסף עובר הרב על מאמרים שהתפרסמו במשך השנים בכל מקצועות התורה.

הקורונה גוברת. כל צורב-צעיר מרעיש בפלפולי הדינים החדשים של מנייני-המרפסות. גם הגרז"נ יוצא אל המרפסת אבל כדרכו, ללא אומר ודברים. רק לאחר כמה ימים בנו שם לב לתופעה מעניינת: במשך כל התפילה הרב יושב במרפסת ומצטרף לתפילה. לאחר סיום תפילת שמונה-עשרה בלחש, הוא נחפז להתחבא מאחורי הוילון, ומציץ משם בחזרה רק לאחר שנשמע קול הש"צ. לשאלת הבן מסביר האב: אתה יודע את מורכבות הענין של צירוף למנין באופנים כאלו. בזמנים שהתרגשו עלינו קשה להחמיר לרבים, אבל אני לא רוצה שימנו אותי עם העשרה ראשונים לחזרת הש"צ.

על האלונקה

ביום ראשון האחרון שהרב היה איתנו. ראו אותו ניגש לארון, חובש את המגבעת. "לא שייך שיהודי יעדר כל כך הרבה זמן מבית הכנסת" אמר בכאב. בנו התארגן לצדו בזריזות, יחד עם הבת והרבנית הם יצאו למתחם קבר-רחל. לאחר שזמן רב לא ביקר במקום, הוא התפלל מעריב ברגש-רב. היתה תחושה מרוממת והיסטורית כאחת.

בהמשך השבוע הרב הלך ונחלש. ביום חמישי עוד קיים את סדריו כתיקונם. בשעות הבוקר עם חתנו, ואחה"צ עם בנו. דבר אחד כאב לו, שהם סגרו את הגמרא כתובות קצת מוקדם, ונאלצו להמתין למנחה כמה דקות.

את "הכון לקראת אלוקיך" לתפילת מעריב באותו ערב עוד הספיק לקיים, אך כאשר התיישב על הכסא במנין המרפסות, כוחותיו כבר לא עמדו לו להתפלל את התפילה.

בהמשך הלילה בדרך להדסה. הרב שוכב חסר הכרה. הוא אינו מגיב וגופו נתון תחת טראומה. רק שפתיו נעות וקולו לא ישמע. לאט לאט

נשמע קול ברכת-ק"ש מהדהדת באמבולנס. הוא ממשיך ב"שמע ישראל", ולאחר מכן מנסה להאחז באלונקה, מבקש לקום לתפילת שמונה עשרה. אך אראלים כבר אוחזים בארון הקודש. אלו היו מילותיו האחרונות ששפתיו רחשו בקדושה.

ככלות השבוע, נשל הגרז"ן. נצחו אראלים ונטלו עמם אוצר כל כלי חמדה. ובשוק סבבו הסופדים: משמת הגרז"ן בטלה ענוה. בטלה גאונות. בטלה נקיות. בטלה טהרה. בטלה ענוה במקום גדולה.

ברוך דוב פוברסקי

ישיבת פוניבז' בני ברק

בס"ד ה' אלול תש"פ לפ"ק

אל אבלי הגאון האדיר מוה"ר זלמן נחמ"י זצ"ל
אתכם אנכי באבלכם בהלקח מאתכם ומאתנו גאון ישראל רעי
הטוב אלון נעורי, ידועה היתה בישיבה אמרתו של רבנו הגאב"ד
דפוניבז' זצ"ל כי מוחו של זלמן נחמ"י מנגן ככינור.
ובזקנותו זכה להיות פוסק הדור לאסוקי שמעתתא אליבא
דהילכתא בכל התורה כולה.
וכל בית ישראל יבכו את השרפה אשר ה'.

המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים, וזכותו יע"א.
ברוך דוב פוברסקי